



Toplumsal Onur ve Bilgi Sınırı: “Benim Babam Kim?” Rivayetinin Tahlil ve Tenkidi

Social Dignity and Epistemic Boundaries: A Critical Analysis of the “Who Is My Father?” Ḥadīth

Murat MİRZAOĞLU¹ 

Geliş Tarihi (Received): 12.07.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 16.08.2025

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2025

Öz: Rivayetlere göre iki kişi, nesepleri konusunda birtakım şüpheler taşıdıkları için Hz. Peygamber’e (s.a.s.) “Benim babam kim? sorusunu yöneltmişlerdir. Hz. Peygamber de onları toplumda bilinen babalarına nispet ederek böyle bir soru sormalarını hoş karşılamadığını tavırlarına yansıtmıştır. Bu olaya binaen “Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın.” (el-Mâide 5/101) ayetinin indiği bildirilmiştir. Bu çerçevede “Benim babam kim?” rivayeti, Hz. Peygamber’in toplumsal yapı, nesep anlayışı ve bireysel onuru koruma konusundaki yaklaşımını yansıtan dikkat çekici bir örnektir. Bu çalışma, söz konusu rivayetin anlam katmanlarını çözümlemeyi ve ilk dönem kaynaklardaki yerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Rivayet, özellikle cahiliye dönemindeki soy anlayışı ve toplumda nesep üzerinden kurulan aidiyet ilişkileri bağlamında incelenmiştir. Hadis kaynaklarında yer alan farklı tarikler analiz edilerek, metnin tarihsel ve sosyolojik bağlamı irdelenmiştir. Araştırmada, erken dönem hadis kaynakları, şerh ve tefsir eserleri, tabakât ve siyer literatüründen yararlanılmıştır. Elde edilen bilgiler neticesinde anlam bütünlüğü ortaya konmaya çalışılmış; bir “metin inşası” denemesi yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında Hz. Peygamber’in, nesep meselesinde bir netlik sağlama ve toplumsal huzuru koruma amacı güttüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Abdullah b. Huzâfe, Anlam-Yorum, Metin İnşası.

&

Abstract: According to various narrations, two individuals, harbouring doubts regarding their lineage, asked the Prophet Muhammad (pbuh), “Who is my father?” The Prophet responded by affiliating them with the fathers recognized by society and, through his demeanour, expressed his disapproval of such inquiries. It is reported that, in relation to this incident, the Qur’anic verse “Do not ask about things which, if made clear to you, may cause you trouble” (Al-Mâ’idah 5/101) was revealed. In this context, the narration involving the question “Who is my father?” stands out as a noteworthy example reflecting the Prophet Muhammad’s approach to the preservation of social structure, the concept of lineage, and the protection of individual dignity. This study aims to analyze the semantic layers of this narration and to identify its place within early Islamic sources. The narration is examined particularly in relation to the pre-Islamic (Jāhiliyyah) understanding of genealogy and the structures of belonging established through lineage within that society. Different transmission routes (ṭuruq) of the narration found in hadith literature have been analyzed, and the historical and sociological context of the text has been explored. The study draws upon early hadith compilations, commentarial and exegetical works, as well as biographical (ṭabaqāt) and prophetic biography (sīrah) literature. Based on the data obtained, an attempt has been made to present a coherent interpretation of the narration, along with an effort at “textual construction.” In light of the findings, it is concluded that the Prophet sought to provide clarity in matters of lineage while simultaneously aiming to safeguard social harmony.

Keywords: Ḥadīth, Abdullah ibn Ḥudhāfa, Meaning-Interpretation, Text Construction.

Atıf/Cite as: Mirzaoglu, Murat. “Toplumsal Onur ve Bilgi Sınırı: “Benim Babam Kim?” Rivayetinin Tahlil ve Tenkidi”. *Dergiabant* 13/2 (Kasım 2025), 596-615. doi: 10.33931/dergiabant.1740741

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Murat Mirzaoglu, Bartın Üniversitesi, mmirzaoglu@bartin.edu.tr.

1. Giriş

Günümüz hadis araştırmalarında, rivayetlerin güvenilirliğini ve içerdiği anlamı ele alan iki temel mesele, yani sübût ve delâlet problemleri önemini hâlâ korumaktadır. Bir hadisin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için öncelikle, o rivayetin gerçekten Hz. Peygamber'e ait olup olmadığının, yani sübûtunun, titizlikle araştırılması gerekir. Bu, hadis usûlünün temel hedeflerinden biri olan isnad zinciri ve râvî tahlili ile mümkün olabilir. Ancak bu aşama, anlamaya yönelik sürecin sadece ilk basamağını oluşturmaktadır.

Hadis metinlerinin doğru anlaşılması için sadece sübûta odaklanmak yeterli değildir; aynı zamanda rivayetin ne söylediği ve neyi kastettiği, yani delâleti de dikkatle incelenmelidir. Zira isnad yönünden sahih kabul edilen bir hadis, bağlamı ve maksadı dikkate alınmaksızın yorumlandığında hatalı anlamalara açık hâle gelir. Bu noktada, metin tenkidi ve bağlam analizi devreye girerek anlamın daha sağlam temellere oturtulmasını sağlamaktadır. Bunun için de rivayetlerin sübutundan sonra sebeb-i vurûd, metinler arası bağlam, şerh edebiyatı, tarihsel bağlam ve makâsıd gibi unsurlar sağlıklı bir anlam ve yorum ortaya koyabilmek için birer enstrüman olarak değer kazanmaktadır.

Bir rivayet bazen bir dönemin sosyo-ekonomik hatta psikolojik haritası hakkında fikir sahibi olmayı sağlamaktadır. Nitekim “Benim babam kim?” rivayeti, cahiliye döneminde soyun devamlılığı için kurulan ilişkiler ağını anlamak açısından önem arz etmekte; babalarının kim olduğunu bilmeyen kimselerin içerisinde bulundukları psiko-sosyal travmalar hakkında fikir vermektedir.

“Benim babam kim?” rivayeti, toplumsal onurun muhafazası ve bilgi sınırlarının tayini bağlamında ve “Ey iman edenler! Açıklandığında sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın.” ayetinin sebeb-i nüzulü çerçevesinde ele alınmıştır.”

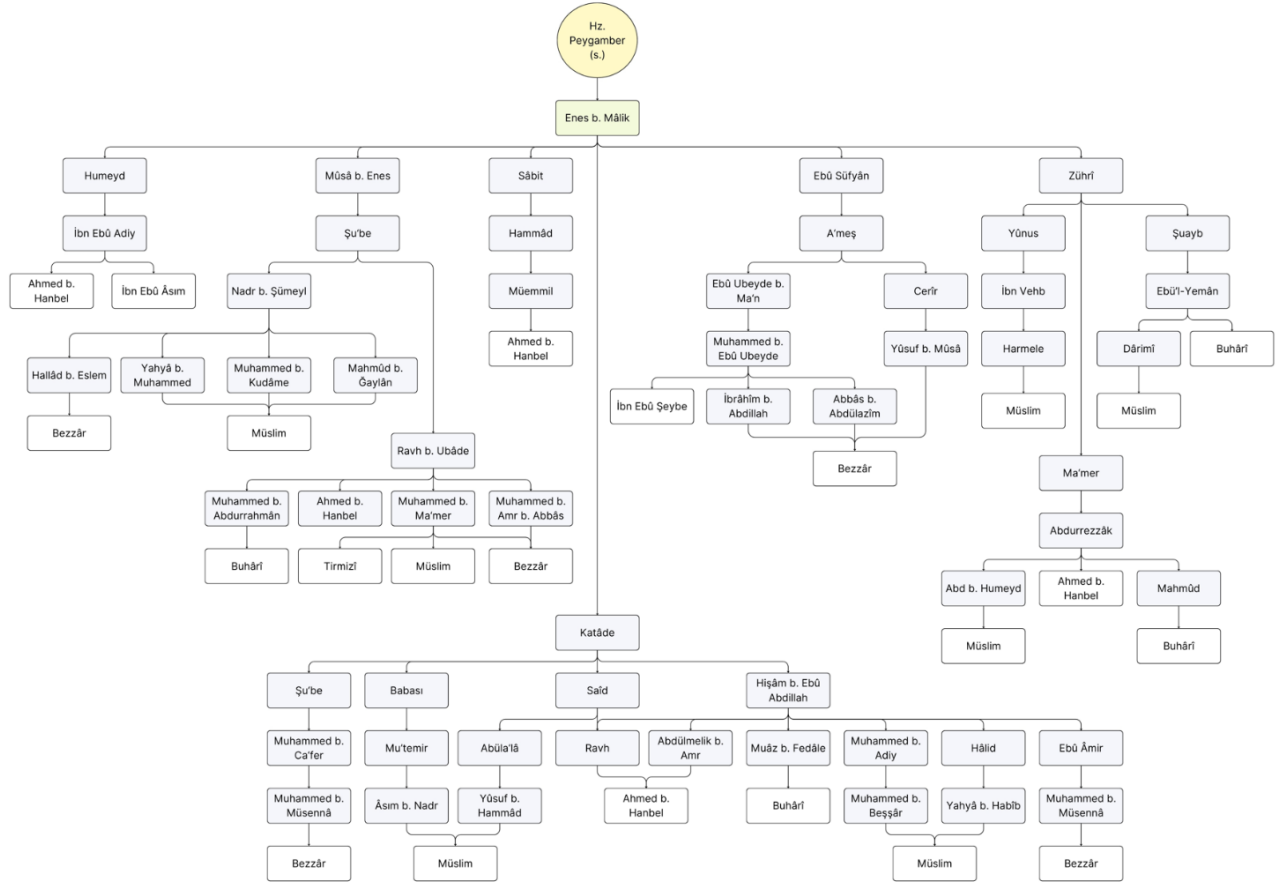
Bu çalışma, “Benim babam kim?” rivayetini tüm yönleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Rivayet tespiti için hicri ilk üç asırda telif edilmiş eserlerdeki hadis metinleri ele alınmıştır. Çalışmada, musannef, müsned, terâcim/tabakat kitapları, şerh kitapları ve kimi zaman aslî siyer kaynaklarına başvurulmuş; rivayetin, hadis musanniflerinin metin tercihleri, ihtisar yöntemleri ve metin işlemleri göz önünde bulundurularak, hadis rivayetindeki metinsel dinamizmin nasıl şekillendiği betimleyici ve çözümleyici bir yöntemle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bir nitel veri analizi programı olan “MAXQDA” yazılımından da istifade edilerek bir “metin inşası” denemesi yapılmıştır.

2. “Benim Babam Kim?” Rivayetleri

Bu başlık, kıyametten önce gerçekleşecek olaylardan söz eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Her kim ne sormak isterse sorsun.” demesine binaen bazı insanların O'na (s.a.s.) birtakım sorular yöneltmesini ve bu konudaki rivayetlerin serencamını ele almaktadır. “Benim Babam Kim?” rivayetleri dört sahâbî kanalıyla aktarılmıştır. Bu sahâbiler Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Ebû Hüreyre (ö. 58/678) ve Esmâ bint Ebû Bekir'dir (ö. 73/692). Yoğun rivayetler sebebiyle metinler iki başlıkta ele alınmış, sened ağı en geniş olan Enes b. Mâlik rivayeti bir başlıkta diğer sahâbîlere ait rivayetler de tek bir başlıkta incelenmiştir.

2.1. Enes b. Mâlik'in (ö. 93/711-12) Rivayetleri

Enes b. Mâlik'in rivayetini tâbiûn neslinden Zührî (ö. 124/742), Ebû Süfyân (111-120), Katâde (ö. 117/735), Musâ b. Enes (ö. 100'den sonra), Sâbit (ö. 120/737) ve Humeyd (ö. 143/760) rivayet etmiştir. Sened ağı şu şekildedir:



Şekil 1. Enes b. Mâlik'in Rivâyetinin İsnad Şeması

Metindeki değişikliğin hangi raviler tarafından yapıldığını ortaya koyabilmek için tabiûn esas alınarak aynı tarikle yapılan rivayetlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Şimdi ilk önce Zührî tarikiyle yapılan rivayet ele alınacaktır.

2.1.1. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) rivayeti

Enes b. Mâlik'in öğrencilerinden olan Zührî tarikiyle yapılan rivayetler, kronolojik olarak şu kaynaklarda nakledilmiştir: Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)², Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27)³, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)⁴, Buhârî (ö. 256/870)⁵ ve Müslim (ö. 261/875).⁶ Rivayet, ilk önce Ma'mer b. Râşid'in *Musannef*'inde geçtiği için bu rivayet itibar alınmıştır:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ وَصَلَّى الظُّهْرَ، فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَذَكَرَ فِي السَّاعَةِ، وَذَكَرَ أَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ أُمُورًا عِظَامًا، ثُمَّ قَالَ: (مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَسْأَلَ عَنْ شَيْءٍ فَلْيَسْأَلْ عَنْهُ، فَوَاللَّهِ لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ مَا دُمْتُ فِي مَقَامِي هَذَا) قَالَ أَنَسٌ: فَأَكْثَرَ النَّاسُ الْبُكَاءَ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَكْثَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولَ: (سَلُونِي سَلُونِي) قَالَ: فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: أَتَيْنَ مُدْخِلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: (النَّارُ) قَالَ: وَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خُذَافَةَ فَقَالَ: مَنْ أَبِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: (أَبُوكَ خُذَافَةُ)، قَالَ: ثُمَّ أَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: (سَلُونِي)، قَالَ فَبَرَكَ عُمَرُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَقَالَ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا، قَالَ: فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَالَ عُمَرُ ذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَلَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ غُرِضْتُ عَلَى الْجَنَّةِ وَالنَّارِ أَنْبَاءًا فِي غُرْضٍ هَذَا الْحَائِطِ، وَأَنَا أَصْلِي فَلَمْ أَرِ كَالْيَوْمِ فِي الْحَيْرِ وَالسَّرِّ).

² Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî (Beyrut: el-Medlisü'l-İlmî, 1403), 11/379.

³ Ebûbekr Abdürrezzâk, *el-Musannef* (Kahire: Dâru't-Ta'sil, 2013), 10/394, 395.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 20/97, 98.

⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1993), İlim, 29; Mevâkitü's-salât, 10; el-İ'tisâm, 3.

⁶ Müslim, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Kahire: Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955), Fedâil, 136.

Enes b. Mâlik (ra) şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber, güneş (batıya) meyledince (hücrelerinden) çıkıp insanlara öğlen namazını kıldırdı. Selam verdikten sonra minbere çıktı. Kıyametten söz etti. Kıyametten önce büyük olaylar yaşanacağını söyledi. Ardından "Her kim ne sormak isterse sorsun. Vallahi, bu makamda durduğum sürece sorduğunuz her soruya cevap vereceğim." dedi. İnsanlar bu sözü Hz. Peygamber'den işittiklerinde uzun süre ağlaştılar. Hz. Peygamber "Bana sorun." diyordu. Bir adam kalktı ve "Benim gideceğim yer neresidir?" diye sordu. Hz. Peygamber "Cehennem." buyurdu. Abdullah b. Hüzafe ayağa kalktı ve "Benim babam kim ey Allah'ın Resülü?" diye sordu. O "Senin baban Hüzafe'dir." buyurdu. Sonra Hz. Peygamber "Bana sorun, bana sorun." demeye devam etti. Hz. Ömer, iki dizi üzerine çöktü ve "Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e rıza gösterdik." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sustu ve sonra "Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, az önce şu duvarın dibinde namaz kılarken cennet ve cehennem bana arz edildi. Bugünkü gibi hayrı ve şerri hiç görmemiştim." buyurdu.

Ma'mer b. Râşid'in yukarıdaki rivayetinden sonra Zührî'nin şu ifadeleri müstakil bir rivayet olarak nakledilmiştir.

قَالَ الرَّقْرِيُّ: وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثَيْبَةَ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُذَافَةَ: مَا رَأَيْتُ ابْنًا قَطُّ أَعَقَّ مِنْكَ، أَكُنْتُ تَأْمَنُ أَنَّ تَكُونَ أُمُّكَ قَدْ قَارَفَتْ بَعْضَ مَا قَارَفَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَفْضَحَهَا عَلَى أَعْيُنِ النَّاسِ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: (وَاللَّهِ لَوْ الْحَقِّي بِعَبْدٍ أَسْوَدَ لَلْحَقْتُ بِهِ).

İbn Şihâb'ın, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'den yaptığı rivayete göre annesi, Abdullah b. Huzâfe'ye: "Hayatımda, annesine senin kadar hürmetsizlik eden bir evlât görmedim. Annenin, câhiliye devrinde bazı kimselerin düştüğü yanlışlardan birini işlemiş olabileceği ihtimalinden tamamen emin miydin ki, kalkıp onu insanların gözü önünde rezil edecektin?" demiş. Abdullah b. Huzâfe de: "Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah beni siyah bir köleye nispet etmiş olsaydı, ben de tereddütsüz kabul ederdim." demiştir.⁷ Bu pasajda adı geçen Ubeydullah b. Abdillâh (ö. 98/716) Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biridir.⁸

Abdürrezzâk ve Ahmed b. Hanbel'in metinleri, Ma'mer b. Râşid'in metniyle aynı muhtevaya sahiptir. Buhârî, rivayeti üç farklı yerde zikretmiştir. 1. *Kitâbü'l-İlimde* (مَنْ بَرَكَ عَلَى رَجُلَيْنِ عِنْدَ الْإِمَامِ أَوْ الْمُحَدِّثِ) babında muhtasar olarak yer almıştır. Rivayette Abdullah b. Huzâfe'nin benim "Babam kim" sorusuna ve Ömer b. Hattâb'ın "Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak da Hz. Muhammed'den razı olduk." kısımlarına yer verilmiştir. 2. *Mevâkîtü's-salâ* kitabında (وَقْتُ الظُّهْرِ عِنْدَ الرَّوَالِ) babında zikredilmiştir. Rivayette Ma'mer b. Râşid'in metninde geçen bir adamın "Benim yerim neresidir? şeklindeki sorusu hariç diğer bilgilere yer verilmiştir. 3. rivayet ise *Kitâbü'l-İ'tisâm* (مَا يُكْرَهُ مِنْ كَثْرَةِ السُّؤَالِ) babındaki hadis olup, Ma'mer b. Râşid'in yukarıda ele alınan hadisiyle aynı muhtevaya sahiptir.

Abdürrezzâk, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin rivayetlerinde Abdullah'ın annesiyle olan diyaloguna yer verilmemiştir. Müslim'in rivayeti, Ma'mer b. Râşid'in hadisiyle aynı içeriğe sahiptir; bununla birlikte Abdullah'ın annesiyle aralarında geçen diyaloga da yer vermiştir.

Aralarındaki diyalogdan anlaşılacağına göre, kendisini cahiliye kadınlarının işlediği suçları işlediğini düşündüğü için annesi, oğlu Abdullah b. Huzâfe'yi kınamaktadır.

2.1.2. Ebû Süfyân Talha b. Nâfi' (111-120) rivayeti

Ebû Süfyân tarikiyle yapılan rivayetler İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849)⁹ ve Bezzâr'ın (ö. 292/905)¹⁰ eserlerinde yer almaktadır. İbn Ebû Şeybe'nin rivayeti şu şekildedir:

⁷ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11/380; Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 10/390.

⁸ Abdullah Kahraman, "Ubeydullah b. Abdillâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/18-19.

⁹ İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, thk. Sa'd b. Nâsır b. Abdilazîz Ebû Habîb eş-Şeşrî (Riyâd: Dâru Küñûzi İşbîliyyâ, 2015), 17/469.

حدثنا محمد بن أبي عبيدة بن معن عن أبيه عن الأعمش عن أبي سفيان عن أنس بن مالك قال: خرج إلينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم وهو غضبان ونحن نرى أن معه جبريل، قال: فما رأيت يوما (كان) أكثر باكيا متقنعا منه، فقال: (سلوني، فوالله لا تسألوني عن شيء إلا أنبأتكم به)، قال: فقام إليه رجل فقال: يا رسول الله أفي الجنة أنا أم في النار؟ قال: (لا، بل في النار)، قال: فقام إليه آخر فقال: يا رسول الله من أبي؟ قال: (أبوك حذافة)، قال: فقام إليه آخر فقال: يا رسول الله: أعلينا الحج في كل عام؟ قال: (لو قتلها لوجبت ولو وجبت ما قمتم بها، ولو لم تقوموا بها لعذبتم)، قال: فقام عمر بن الخطاب فقال: رضينا بالله ربا وبالإسلام ديننا وبمحمد صلى الله عليه وسلم رسولا، يا رسول الله كنا حديثي عهد بجاهلية، فلا تبد سؤأتنا ولا تفضحننا لسراثرنا واعف عنا عفا الله عنك، قال: فسري عنه ثم التفت نحو الحائط فقال: (لم أر كاليوم في الخير والشر رأيت الجنة والنار دون هذا الحائط.).

Rivayete göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Bir gün Hz. Peygamber bizlerin yanına öfkeyle çıkageldi. Bizler, onunla Cebrâil'in de olduğunu düşündük. O gün, Hz. Peygamber kadar örtüsüne bürünüp ağlayan birini daha hiç görmedim. Buyurdu ki: "Bana sorun! Vallahi, bana ne sorarsanız sorun, mutlaka size haberini veririm." Bunun üzerine bir adam kalkıp, "Ey Allah'ın elçisi! Ben cennetlik miyim, yoksa cehennemlik mi?" diye sordu. Hz. Peygamber buyurdu: "Hayır, cehennemliksin." Sonra bir başkası kalktı ve "Ey Allah'ın elçisi! Benim babam kimdir?" diye sordu. Ey Allah'ın elçisi buyurdu: "Senin baban Huzâfe'dir." Bir diğeri de ayağa kalkarak, "Ey Allah'ın elçisi! Her yıl üzerimize hac farz mı?" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Eğer 'evet' deseydim, farz olurdu; farz olsaydı da buna güç yetiremezsiniz, güç yetiremediğinizde ise azaba uğradınız." Bunun üzerine Hz. Ömer b. Hattâb ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Allah'tan Rab olarak, İslâm'dan din olarak, Muhammed'den peygamber olarak razı olduk. Ey Allah'ın elçisi! Biz henüz câhiliye döneminden yeni kurtulmuş kimseleriz. Ayıplarımızı açığa çıkarma, iç dünyamızın sırlarını ifşa etme. Bizi affet ki Allah da seni affetsin." Bunun üzerine Hz. Peygamber'in öfkesi dindi, içi ferahladı. Sonra duvara yönelerek şöyle buyurdu: "Bugünkü gibi hayrın ve şerrin bir arada bulunduğu bir gün görmedim. Şu duvarın hemen ardında cennetle cehennemi gördüm."

Ebû Süfyân rivayetinde yer alıp diğer rivayetlerde yer almayan iki husus dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in, kızgın bir şekilde sahabenin yanına gitmesi, ikincisi de sahâbenin Hz. Peygamber'le beraber Cibril'in olduğunu düşünmelerini içeren bilgidir. Hadiste geçen (ونحن نرى أن معه) "Onunla Cebrâil'in olduğunu görmekteyiz." anlamına gelen ifadeyi muhafazakâr bir üslupla "Onunla Cebrâil'in de olduğunu düşündük." şeklinde tercüme edilmiştir.

Ebû Süfyân rivayetlerinde "Benim babam kim?" sorusunu Hz. Peygamber'e soran kişinin adı sarahaten zikredilmemiştir. İbn Ebû Şeybe'nin rivayetinde Hz. Peygamber'in soruyu soran kişiye, babasının adının "Huzâfe" olduğunu söylediği; Bezzâr'ın rivayetlerinde ise Hz. Peygamber'in, soru soran kişiyi, isim zikretmeksizin toplumda bilinen babasına nispet ettiği belirtilmiştir. Hac ibadeti ile ilgili sorunun sorulması Bezzâr'ın rivayetinde yer almamaktadır. Bezzâr'ın rivayetinde yukarıdaki hadisin, Enes'ten birçok tarikle rivayet edildiği ancak söz konusu farklılıkların sadece bu hadiste zikredildiği ifade edilmiştir.

Enes b. Mâlik'ten rivayette bulunan ve sika, sadûk, leyse bihi be's, lâ şey' olarak değerlendirilen Ebû Süfyân Talha b. Nâfi',¹¹ mürsel rivayetleri bulunup¹² tedlis yapmakla meşhurdur.¹³

2.1.3. Katâde b. Diâme (ö. 117/735) rivayeti

Katâde tarikiyle yapılan rivayetler, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)¹⁴, Buhârî (ö. 256/870)¹⁵, Müslim (ö. 261/875)¹⁶ ve Bezzâr'da (ö. 292/905)¹⁷ yer almaktadır. Kronolojik olarak ilk olarak Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir.

¹⁰ Ebûbekir Ahmed Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah (Medine: Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, 2009), 14/57.

¹¹ Yûsuf b. Abdurrahman Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980), 13/440.

¹² Moğultay b. Kılıç, *İkmâlû Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl*, thk. Muhammed Osmân (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 4/201.

¹³ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Ta'rifü ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlîs*, thk. Âsım b. Abdullah el-Kureyûtî (Amman: Mektebetü'l-Menâr, 1983), 39.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: سَأَلَ النَّاسُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَخْفَوْهُ بِالْمَسْأَلَةِ، فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ ذَاتَ يَوْمٍ، فَقَالَ: (لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا بَيِّنْتُهُ لَكُمْ). قَالَ أَنَسٌ: فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمَا، فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ لَافٌ رَأْسَهُ فِي ثَوْبِهِ يَبْكِي. قَالَ: وَأَنْشَأَ رَجُلٌ كَانَ إِذَا لَاحَى، يُدْعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبِي؟ قَالَ: (أَبُوكَ خَذَافَةٌ)، قَالَ أَبُو عَامِرٍ: وَأَحْسَبُهُ قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فِي الْجَنَّةِ أَنَا أَوْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: (فِي النَّارِ)، قَالَ: ثُمَّ أَنْشَأَ عُمَرُ فَقَالَ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الْفِتَنِ. قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَا رَأَيْتُ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ كَالْيَوْمِ قَطُّ، إِنَّهُ صَوَّرَتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارَ حَتَّى رَأَيْتُهُمَا دُونَ الْحَائِطِ).

Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre insanlar ısrarlarıyla Allah Resûlün'ü bunaltacak kadar çok şey sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber minbere çıktı ve “Ne sorarsanız onu size açıklayacağım” buyurdu. Enes: “Sağıma ve soluma baktım herkes başını elbisesine bürümüş ağlıyordu.” Devamla: “Ne zaman konuşsa babasından başkasına nispet edilen bir adam konuşmaya başlayarak şöyle sordu: “Ey Allah'ın elçisi benim babam kim?” Hz. Peygamber: “Senin baban Huzâfe'dir.” buyurdu. Ebû Âmir, ravinin, rivayete şunları eklediğini sandığını söylemektedir: “Bir adam cennette miyim yoksa cehennemde mi?” dedi. Hz. Peygamber, “Cehennemde” dedi. Sonra Ömer kalkıp şöyle dedi: “Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, elçi olarak Muhammed Mustafa'ya rıza gösterdik. Fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınırız.” Hz. Peygamber, “Ben hayır ve şerde asla bugünün benzerini görmemiştim. Cennet ve cehennem bana gösterilmiş ve o ikisini şu duvarın önünde görmüştüm.”

Yukarıda zikredilen Ebû Âmir'e ait söz sadece Ahmed b. Hanbel'in, Abdülmelik b. Amr'ın Hişâm'dan naklettiği rivayette yer almaktadır. Geri kalan rivayetlerde bu ifadelere yer verilmemiştir.

Ahmed b. Hanbel'in, Ravh (haddesenâ)> Hişâm b. Ebû Abdullah (an)> Katâde senesinde ve Buhârî'nin, aynı senedle Muâz b. Fedâle'den yaptığı rivayette Katâde'nin, “Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın.”¹⁸ ayeti sorulduğunda bu hadisi zikrettiğine dair bir bilgi verilmiştir. Bezzârın verdiği bilgiye göre ise Katâde bu hadis zikredildiğinde yukarıdaki ayeti okumuş.

Bezzâr'ın, Muhammed b. Müsenna (haddesenâ)> Muhammed b. Ca'fer (haddesenâ)> Şu'be (semî'tü)> Katâde (an)> Enes b. Mâlik rivayetinde soru soran kişinin adının Hârice olduğu belirtilmişse de bu bilgi doğru değildir.

Katâde'nin rivayetlerinde “Benim babam kim?” sorusunu Hz. Peygamber'e soran kişinin, babasından gayrisına nisbet edildiğine yer verilmektedir. Bundan Abdullah'ın genetik babasının kim olduğunu öğrenmek için Hz. Peygamber'e soyunun sübutu için sorduğu anlaşılmaktadır.

2.1.4. Mûsâ b. Enes b. Mâlik (ö. 100'den sonra) rivayeti

Mûsâ b. Enes tarikiyle yapılan rivayetler şu kaynaklarda yer almaktadır: Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)¹⁹, Buhârî (ö. 256/870)²⁰, Müslim (ö. 261/875),²¹ Tirmizî (ö. 279/892)²² ve Bezzâr (ö. 292/905).²³ Ahmed b. Hanbel'in rivayeti şu şekildedir:

حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ أَنَسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبِي؟ قَالَ: (أَبُوكَ فَلَانٌ) فَزَلَّكَ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبَدَّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ } إِلَى تَمَامِ الْآيَةِ.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/206; 21/245, 246.

¹⁵ Buhârî, Fiten, 15.

¹⁶ Müslim, Fedâil, 137.

¹⁷ Bezzâr, *el-Müsned*, 13/369, 370.

¹⁸ el-Mâide 5/101.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/395.

²⁰ Buhârî, el-İ'tisâm, 3.

²¹ Müslim, Fedâil, 134, 135.

²² Ebû İsa Tirmizî, *el-Câmiü's-Sahîh*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), Tefsîr, 6.

²³ Bezzâr, *el-Müsned*, 13/490.

Enes b. Mâlik'in rivayetinde göre bir adam "Ey Allah'ın Resûlü benim babam kim?" diye sordu. Hz. Peygamber de "Senin baban falanca kişidir." diye cevap verdi. Bunun üzerine "Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın."²⁴ ayeti nazil oldu.

Mezkûr rivayet Ravh tarikiyle Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim Tirmizî ve Bezzâr tarafından; Nadr b. Şümeyl tarikiyle de Müslim ve Bezzâr tarafından tahrir edilmiştir. Nadr b. Şümeyl tarikiyle nakledilen rivayette, diğer rivayetlerde bulunmayan "Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağladınız." ziyadesi yer almaktadır."

Bezzâr bu hadisin sadece "Nadr b. Şümeyl ve Rahv b. Ubade > (an) Şu'be > Mûsâ b. Enes > Enes b. Mâlik" tarikleriyle rivayet edildiğini ifade etmiştir.²⁵ Hadisin birkaç isnadla rivayet edildiğine dikkat çeken Tirmizî, rivayetin sıhhat şartını taşıdığını ve tariklerinden birinin garîb olduğunu (هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ) ifadeleriyle dillendirmiştir. Buna göre hadis birkaç isnadla rivayet edilmesiyle hasen, sıhhat şartını taşımasıyla sahih, isnadlarından birinin garîb olması sebebiyle garîb olarak nitelendirilmiştir.²⁶

2.1.5. Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl (ö. 143/760) rivayeti

Humeyd tarikiyle yapılan rivayetler, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)²⁷ ve İbn Ebû Âsım (ö. 287/900)²⁸ tarafından tahrir edilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde şu bilgilere yer verilmiştir:

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا حَدَّثْتُكُمْ). قَالَ: فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خُذَافَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبِي؟ قَالَ: (أَبُوكَ خُذَافَةُ). فَقَالَتْ أُمُّهُ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا هَذَا؟ قَالَ: أَرَدْتُ أَنْ أُسْتَرِيحَ. قَالَ: وَكَانَ يُقَالُ فِيهِ: قَالَ حُمَيْدٌ: وَأَحْسَبُ هَذَا عَنْ أَنَسٍ. قَالَ: فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ عُمَرُ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ.

Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber: "Kıyamet gününe kadar olacıklardan ne sorarsanız sorun, mutlaka onu size haber veririm" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Huzâfe şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü benim babam kimdir?" Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Senin babam Huzâfe'dir." Abdullah'ın annesi oğlu Abdullah'a "Böyle bir soru sormakla ne murad ettin?" diye sordu. Abdullah: "Müsterih olmak için sordum." dedi. Nitekim Abdullah'ın nesebi hakkında birtakım şüpheler söylenegelirdi. Rivayetin bu kısmı hakkında Humeyd, bu ifadenin Enes'ten rivayet edildiğini sandığını söylemiştir. Bu soru üzerine Hz. Peygamber öfkeleni. Hz. Ömer de ayağa kalkarak: "Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan ve peygamber olarak da Muhammed'den razı olduk. Allah'ın gazabından ve Resûlü'nün gazabından Allah'a sığınırız." dedi. İbn Ebû Âsım rivayetinde ise Hz. Ömer'e atfedilen kısım yer almamaktadır.

2.1.6. Sâbit b. Eslem Ebû Muhammed el-Benânî (ö. 120/737) rivayeti

Sâbit b. Eslem tarikiyle yapılan rivayet sadece Ahmed b. Hanbel'de (ö. 241/855)²⁹ yer almaktadır.

حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: (سَلُونِي). فَقَامَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبِي؟ قَالَ: (أَبُوكَ خُذَافَةُ). لِلَّذِي كَانَ يُنْسَبُ إِلَيْهِ، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ: يَا نَبِيَّ، لَقَدْ قُتِمَتْ بِأَمِكَ مَقَامًا عَظِيمًا. قَالَ: أَرَدْتُ أَنْ أُبْرِئَ صَدْرِي مِمَّا كَانَ يُقَالُ. وَقَدْ كَانَ يُقَالُ فِيهِ.

Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber ashabına: "Bana soru sorun." demiş. Bunun üzerine bir adam kalktı ve: "Ey Allah'ın Resûlü benim babam kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber de halk arasında bilinen babasına nispetle: "Senin baban Huzâfe'dir." buyurdu. Bunun üzerine annesi ona

²⁴ el-Mâide 5/101.

²⁵ Bezzâr, *el-Müsne'd*, 13/490.

²⁶ Ahmet Yücel, *Hadis Usulü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2024), 199.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 19/101, 102.

²⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed (Riyad: Dârü'r-Râye, 1411), 2/115.

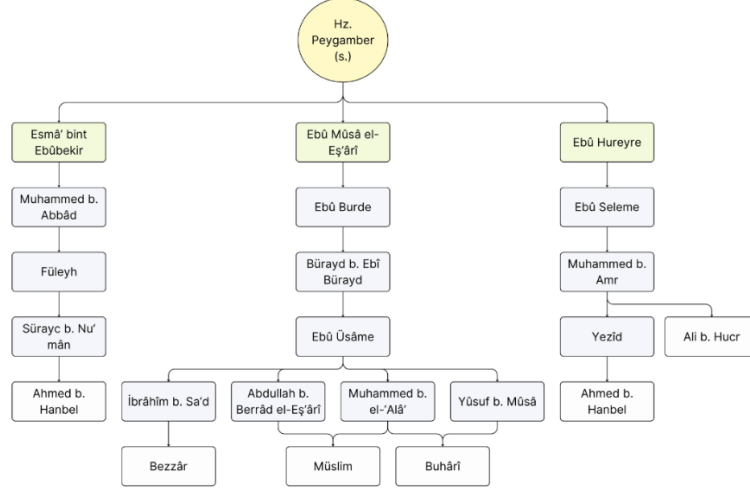
²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 20/183, 184.

şöyle dedi: “Ey oğlum! Anneni çok ağır bir duruma düşürdün.” Adam da şöyle cevap verdi: “Hakkımda söylenen sözlerden içimi ferahlatmak istedim.” Ravi, soruyu soran kişinin soyu hakkında birtakım dedikoduların yayıldığını söylemektedir.

Bu rivayet, senedde yer alan Müemmel b. İsmâil’in kötü hafızası sebebiyle zayıftır. Sika olarak nitelense de rivayetlerinde çok hata yaptığı belirtilmiştir.³⁰

2.2. Diğer Sahâbîler Tarihiyle Yapılan Rivayetler

Burada geri kalan sahâbenin rivayetlerine yer verilecektir. En çok sened ağına sahip olan Ebû Mûsâ el-Eş’arî (ö. 42/662-63), Ebû Hüreyre (ö. 58/678) sonra da Esmâ bint Ebû Bekr’in (ö. 73/692) rivayetlerine yer verilecektir. Rivayetlerin sened şeması şu şekildedir:



Şekil 2. Ebû Hüreyre, Ebû Mûsâ el-Eş’arî ve Esmâ’ Rivâyetlerinin İsnad Şeması

2.2.1. Ebû Mûsâ el-Eş’arî (ö. 42/662-63) rivayetleri

Rivayet kronolojik olarak şu eserlerde yer almaktadır: Ebû Mûsâ el-Eş’arî tarihiyle yapılan rivayeti Buhârî (ö. 256/870),³¹ Müslim (ö. 261/875)³² ve Bezzâr (ö. 292/905).³³ Üç rivayet de küçük bazı farklar içermekle birlikte muhteva olarak aynı metne sahiptir. Buhârî’deki metin şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَشْيَاءَ كَرِهَهَا، فَلَمَّا أُكْثِرَ عَلَيْهِ غَضِبَ، ثُمَّ قَالَ لِلنَّاسِ: (سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ). قَالَ رَجُلٌ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: (أَبُوكَ خَدَافَةُ). فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ: مَنْ أَبِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: (أَبُوكَ سَالِمٌ مَوْلَى سَيِّبَةَ). فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

Ebû Mûsâ el-Eş’arî şöyle demiştir: Hz. Peygamber’e hoşlanmadığı birtakım sorular sorulmuştu. Çok fazla ısrar ettikleri için kızdı ve “Tamam hadi sorun” buyurdu. Bir adam kalktı ve “Ey Allah’ın Resûlü! Benim babam kim?” diye sordu. Hz. Peygamber “Senin baban Huzâfe’dir.” buyurdu. Sonra başka birisi kalktı ve “Ey Allah’ın Resûlü! Benim babam kimdir?” diye sordu. Hz. Peygamber “Senin baban Şeybe’nin azatlısı Sâlim’dir.” buyurdu. Hz. Ömer, Hz. Peygamber’in yüzündeki öfkeyi göründe “Biz Allah’a tövbe ederiz.” dedi.

Bezzâr’ın rivayetinde Hz. Ömer’in yukarıdaki sözüne ek olarak: “Rab olarak Allah’tan, Peygamber olarak senden razı olduk” ifadelerine de yer verilmiştir. Bezzâr’ın bu rivayetinin, sadece Ebû Mûsâ tarafından nakledildiğine işaret etmiştir.³⁴

³⁰ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebû Hâtim, el-Cerh ve t-ta’dîl (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsî’l-Arabî, 1952), 8/374.

³¹ Buhârî, İlim, 28; İ’tisâm, 3.

³² Müslim, Fedâil, 138.

³³ Bezzâr, el-Müsned, 8/146.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî rivayetinde diğer rivayetlerde değinilmeyen şu ziyade vardır. Abdullah b. Huzâfe'den sonra isim zikredilmeksizin bir başka adamın da Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu yönelttiğinden söz edilmektedir.

Bezzâr'ın, Muhammed b. Müsenna (haddesenâ)> Muhammed b. Ca'fer (haddesenâ)> Şu'be (semi'tü)> Katâde (an)> Enes b. Mâlik rivayetinde soru soran kişinin adının Hârice olduğu belirtilmişse de bu bilgi diğer rivayetlerde geçen malumatlarla çelişmektedir.

2.2.3. Ebû Hureyre (ö. 58/678) rivayeti

Ebû Hureyre tarikiyle yapılan rivayet şu kaynaklarda yer almaktadır: Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)³⁵ ve Ali b. Hucr (ö. 244/858-59).³⁶ Ali b. Hucr rivayeti, tabiîn neslinden olan Ebû Seleme, Ebû Hureyre'yi atlayarak rivayeti Hz. Peygamber'e ref' etmiştir. Mürsel olan bu ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinin muhtevası aynıdır.

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنَّمَا هَذَا مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ يَكْتَرُ سُؤَالَهُمْ وَاجْتِلَافَهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَخْبَرْتُكُمْ بِهِ) فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَذَافَةَ: مَنْ أَبِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: (أَبُوكَ حَذَافَةُ بْنُ قَيْسٍ). فَرَجَعَ إِلَى أُمِّهِ، فَقَالَتْ: وَيْحَكَ، مَا حَمَلَكَ عَلَى الذِّي صَنَعْتَ؟! فَقَدْ كُنَّا أَهْلَ جَاهِلِيَّةٍ، وَأَهْلَ أَعْمَالٍ قَبِيحَةٍ. فَقَالَ لَهَا: إِنْ كُنْتُ لَأُحِبُّ أَنْ أَعْلَمَ مَنْ أَبِي، مَنْ كَانَ مِنَ النَّاسِ.

Ebû Hureyre'den yapılan rivayete göre Hz. Peygamber, "Sizden önceki ümmetler, çok soru sordukları ve peygamberlerine muhalefet ettikleri için helak olmuşlardır. Bana her ne sorarsanız size ondan haber veririm." buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Huzafe "Ey Allah'ın elçisi, benim babam kim?" diye sordu. Hz. Peygamber de "Senin baban Huzâfe b. Kays'tır." dedi. Abdullah'ın annesi de oğluna şöyle dedi: "Yazıklar olsun neden böyle bir şey yaptın? Biz cahiliye dönemi ehliyidik ve çirkin fiiller yapardık." dedi. Abdullah da annesine "Ben babamın kim olduğunu öğrenmek istedim." dedi.

Rivayetin senedi incelendiğinde senedin problemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim senedde yer alan Abdullah b. Amr b. Alkame b. Vakkâs (ö. 144/762) sika, sâlihu'l-hadîs,³⁷ leyse bihi be's³⁸ sadûk ve evhâmî olarak nitelenmiştir.³⁹

2.2.4. Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk (ö. 73/692) rivayeti

Esmâ bint Ebû Bekir tarikiyle yapılan rivayeti sadece Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)⁴⁰ tahrir etmiştir. Uzun bir metne sahip olan rivayetin mefhumu şu şekildedir:

Esmâ bint Ebû Bekir'in rivayetine göre Hz. Peygamber zamanında güneş tutulmuştu. Herkes telaş içindeydi... Hz. Peygamber, insanlara kıyamı ve rûkûsu uzun süren bir namaz kıldırıyordu. Daha sonra Hz. Peygamber selam vererek namazdan ayrıldı, artık güneş görünmüştü. Minbere çıkarak şöyle dedi: "Ey insanlar! Güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü veya doğumu için tutulmazlar. Tutulmaya şahit olduğunuzda hemen namaz kılın, sadaka verin ve Allah'ı anın. Ey insanlar! Şu makamımda daha önce görmediğim hiçbir şey kalmadı. Kabirlerinizde sorguya çekildiğiniz bana gösterildi... Ayrıca yetmiş bin kişinin dolunay gibi parlak bir surette cennette girdikleri bana gösterildi." Bunun üzerine bir adam kalktı ve şöyle dedi: "Allah'ın beni onlardan kılması için dua edersin." Hz. Peygamber de "Allahım onu onlardan eyle" diye dua etti. Sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! (Minberden ininceye kadar) bana bir mesele hakkına sorduğunuzda mutlaka onun hakkında size haber

³⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, 8/146.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/314.

³⁶ Ebû İshâk İsmâil b. Ca'fer el-Ensârî, *Hadîsü Ali b. Hucr es-Sa'dî an İsmâil b. Ca'fer el-Medenî*, thk. Ömer b. Refûd b. Rafid es-Süfyânî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998), 299.

³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/210.

³⁸ Şemsüddîn Ebû Abdullah Zehebî, *el-Kâşif fî Ma'rifet-i Men lehû rivâyetün fî'l-Kütübî's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme - Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb (Cidde: Dârü'l-Kible, 1992), 2/207.

³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbi't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Haleb: Dârü'r-Reşîd, 1986), 499.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/543.

veririm.” dedi. Bunun üzerine bir adam kalktı ve “Benim babam kim” dedi. Hz. Peygamber de “Senin baban, (insanların seni ona nispet ettikleri) falan kişidir.” dedi.

Böylece Hz. Peygamber, soruyu soran kişiyi toplumda bilinen babası kimse ona nispet etmiştir.

Esmâ bint Ebû Bekir’in rivayetinde yer alan İbn Fülejh’i (ö. 197/813) İbn Hibbân *es-Sikât* adlı eserinde zikretse de⁴¹ sika değildir.⁴² Hakkındaki olumsuz kanaatlerden dolayı teferrüd ettiği rivayetleri kabul edilmeyen biridir.⁴³ Nitekim bu rivayette İbn Fülejh teferrüd etmiştir. Senedde yer alan bir diğer râvî olan Muhammed b. Abbad’ın Esmâ’ bint Ebû Bekir’den semai tespit edilmemiştir.⁴⁴ Bu çerçevede söz konusu rivayet sahih olarak değerlendirilemez.

3. Metin inşası

Bir bütünün parçaları gibi bir konudaki farklı hadis metinlerini bir araya getirerek ortak bir metne ulaşma çabası olarak tanımlanan ortak bir metin inşâ etmek, erken dönemlerden itibaren kullanılan bir yöntemdir.⁴⁵ Telfiku’l-hadîs olarak adlandırılan bu yöntemle; aynı konuda farklı muhtevalar içeren hadisler birleştirilerek tek bir metinmiş gibi rivayet edilmektedir.⁴⁶

Tüm rivayetlerin üzerinde durduğu ortak anlam, hadisin özünü teşkil etmektedir. Geri kalan ayrıntılar ise bu ortak anlam etrafında şekillenmektedir. Ayrıntıların bir kısmı hadisin, diğer ravilerin hıfzedemedikleri ya da muttali olamadıkları bir cüz’ü olabileceği gibi sikâ ravilerin ziyâdeleri ya da rivayetleri birleştirmeleri de olabilir. Farklı hadis metinlerinde değinilen ifadeler bir araya getirilerek ortak bir metnin ortaya çıkarılması mümkündür. Nitekim her bir sahih senedli rivayet, bütüne götüren bir cüz’ün vazifesini görmektedir.

Burada ise “Benim babam kim?” rivayetinde farklı tarik ve metinlere sahip rivayetler bir araya getirilerek hadis metinlerinde yer alan ortak anlam üzerinden hareketle bir metin inşa edilecektir.

Rivayet metinlerinde yer alan cümlelere bazı kodlar yüklemek suretiyle ortak metni ortaya çıkarabilmek için bir nitel araştırmalar programı olan MAXQDA⁴⁷ yazılımından istifade edilmiştir. Bunun için de adı geçen programın “iki vaka modeli” modülü kullanılmıştır. Adından da anlaşıldığı üzere bu yazılım, yalnız iki vakianın karşılaştırılmasına imkan tanımaktadır. Bununla beraber program, manuel veri düzeltme imkanı da sunmaktadır. Yalnız iki hadis metnini görsele çevirme fırsatı vermekle birlikte titiz bir araştırma ve gözlemle program aracılığıyla, manuel olarak veri girişlerini düzeltme şansı bulunmaktadır.

Rivayet ağının çeşitliliği ve çokluğu sebebiyle Enes b. Mâlik’ten menkûl metinler sol tarafta, diğer sahâbeden nakledilen metinler ise sağ tarafta yer almaktadır. Ortada yer alan kodlar ise ortak metne işaret etmektedir. Görselde yer alan her bir kod yaklaşık olarak rivayet metinlerinde zikredilen ve aynı anlamı taşıyan bir cümleye denk düşmektedir. Manuel olarak düzeltildiğinden böyle bir taksim, verilerin doğruluk oranını artırmaktadır. Rivayetler karşılaştırıldığında şöyle bir görsel kaşıma çıkmaktadır:

⁴¹ Ebû Hâtım Muhammed İbn Hibbân, *es-Sikât* (Haydarabâd: Dâiretü’l-Meârifî’l-Usmâniyye, 1973), 7/440.

⁴² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/300.

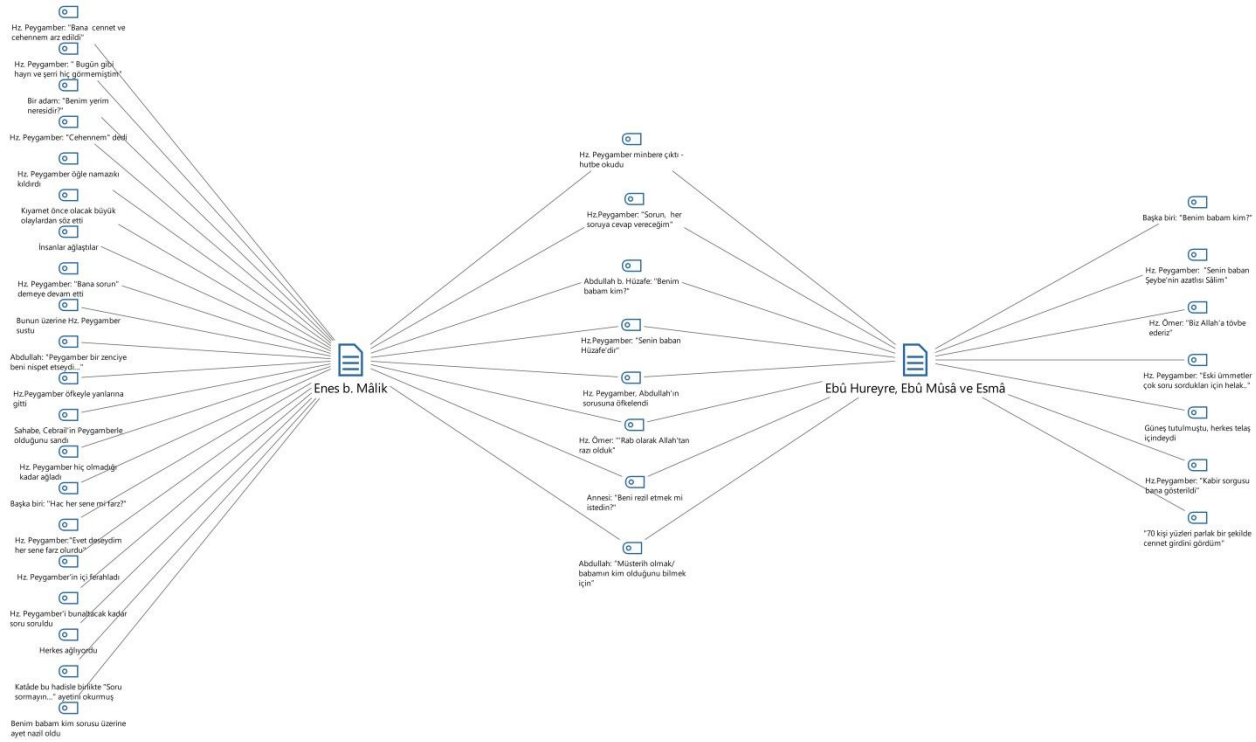
⁴³ Şemsüddîn Ebû Abdullah Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1405/1985), 7/351-355.

⁴⁴ İbn Hacer el-Askalâni, *Tehzîbü’t-tehzîb* (Dubai: Cemiyetü Dâri’l-Birr, 2021), 10/668-669.

⁴⁵ Ebru Adıyaman, “Turtûşî’nin Ahlâku’n-Nebî İsimli Eserinde Ortak Metin İnşası”, *Dicle İlahiyat Dergisi* 26/2023/2 (2023), 327.

⁴⁶ Geniş bilgi için bk. Selçuk Coşkun, “Metin İnşasının Teorik ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 79.

⁴⁷ MAXQDA, araştırmacıların nitel ve nicel verileri analiz etmelerine olanak tanıyan gelişmiş bir veri analizi yazılımıdır. Sosyal bilimler, psikoloji, eğitim, pazar araştırması, sağlık bilimleri ve daha birçok alanda kullanılmaktadır. Kodlama, içerik analizi, tematik analiz, metin madenciliği, görselleştirme ve raporlama gibi süreçleri kolaylaştırır. MAXQDA, araştırma süreçlerini hızlandırır ve veri analizinde yüksek verimlilik sağlar. Ayrıca karma yöntem araştırmaları için hem nitel hem de nicel verilerin entegre bir şekilde analiz edilmesini mümkün kılar. Geniş bilgi için bk. “MAXQDA” (Erişim 08 Ağustos 2025) <https://www.enorm.com.tr/maxqda>.



Şekil 3. Rivayetlerin Karşılaştırılması

Yukarıdaki görselde de görüldüğü üzere ortak anlama götüren kodlardan hareketle şöyle bir metin ortaya çıkar:

Hoşlanmadığı birtakım sorular sorulması üzerine Hz. Peygamber, minbere çıktı, hutbe okudu ve “Ne sorarsanız cevap veririm.” buyurdu. Abdullah b. Huzâfe’nin: “Benim babam kim?” diye sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.): “Senin baban Huzâfe b. Kays’tır.” dedi. Ancak Hz. Peygamber bu sorunun sorulmasından hoşlanmadı. Bunu fark eden Hz. Ömer: “Ey Allah’ın Resûlü biz rab olarak Allah’tan, din olarak İslam’dan, peygamber olarak da Hz. Muhammed’den razı olduk.” dedi. Bu soruya öfkelenen annesi de oğluna: “Ne yapmaya çalışıyorsun, beni rezil mi etmek istiyorsun.” dedi. Annesinin bu tepkisine Abdullah şöyle söyledi: “Babamın kim olduğu konusunda müsterih olmak istedim.”

Hadis disiplini rivayetler değerlendirilirken, kronolojik olarak en eski hadis müdevvenatı esas alınarak, ziyadetü’s-sikât başta olmak üzere ravi tasarrufları tespit edilmeye çalışılmaktadır. İlk hadis metninden hareket edilerek tenkit ve tahlil neticesinde bir karara ulaşılmaya çalışılmaktadır. “Benim babam kim?” rivayetleri içerisinde en eski rivayet, Ma’mer b. Râşid’in *Musannef*’inde geçmektedir. Yukarıdaki görselden hareketle ulaşılan ortak metinle Ma’mer’in rivayeti karşılaştırıldığında muhteva olarak ortak bir anlam katmanına sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu karşılaştırma diğer rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğunu göstermez. Kimi zaman bu rivayetler tamamlayıcı bir unsur görevi görmektedir.

4. Anlam ve Yorum: Şerh Edebiyatındaki Yansımalar

Cahiliye devrinde sıkça görülen, kadının birden fazla erkekle ilişki kurduğu ve fitrata aykırı nitelikteki evliliklerden dolayı bazı kimselerin nesebinin kaybolduğu belirtilmektedir. Hz. Aişe rivayetinde de geçtiği üzere böyle bir ilişkiden ötürü hamile kaldığında kadın, doğurduğu çocuğu istediği kişiye nispet ederek onun ailesine ilhak ederdi.⁴⁸ Arap toplumunda statüsü yüksek birine nispet edildiğinde çocuğun

⁴⁸ Buhârî, Nikâh, 37.

da statüsü yükselmiş olurdu. Düşük statülü birine nispet edilen çocuk ise hayatı boyunca rezilliğe maruz kalacağından annesi onu yüksek statülü birine nispet etmeyi tercih ederdi.⁴⁹

Makaleye konu olan rivayet, Ebû Dâvûd (ö. 275/889) tarafından tahrir edilmediği için hadis edebiyatında "ilk şerh" özelliğine sahip Hattâbî'nin (ö. 388/998) *Meâlimü's-Sünen*'inde⁵⁰ herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Buhârî şârihlerinden İbn Battâl'ın (ö. 449/1057) yorumuna göre, adı geçen şahıslar, neseplerinin sübutu konusunda muhtemelen birtakım şüpheler taşıdıkları ya da başka bir babaya nispet edildikleri için Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusu yöneltilmişlerdir.⁵¹ Müslim şârihi Kurtubî de (ö. 656/1258) Hz. Peygamber'e babasının kim olduğunu soran kişi, biyolojik babasının kim olduğunu sorarak cahiliye döneminin kendisine yüklediği ya da izafe ettiği noksanlığı ve rezilliği kaldırmak istediğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber de soru soranların gerçek babalarının, kim olduğunu söyleyerek onlardan bu utancı kaldırmış olmaktadır. Böylece neseplerinin aslı öğrenilmiş, cahiliye döneminin üzerlerine örtmüş olduğu utanç perdesi kaldırılmıştır.⁵² Müslim şârihi Nevevî (ö. 676/1277) ve Buhârî şârihlerinden Kirmânî (ö. 786/1384) Hz. Peygamber'e böyle bir sual sorulmasının altında, bazı kimselerin, câhiliye âdetlerinden olan soy-sop ile alay ve nesep tahkirinde bulunarak onun nesebine dil uzatmalarının yattığını ifade etmektedirler.⁵³ Aynı düşünceleri paylaşan Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî (ö. 831/1428) Buhârî'ye dair yazmış olduğu şerhte bazı kişilerin onun soyuna dair şüphe uyandırdıklarına ve onu, babasından başka birine nispet ettiklerine yer vermektedir.⁵⁴ Yine Buhârî şârihlerinden Bedreddin Aynî (ö. 855/1451) de bu zatın, biriyle tartışmaya girdiğinde, câhiliye âdeti üzere, babasından başka birine nispet edildiğini ileri sürmektedir.⁵⁵

Yukarıda görüldüğü üzere şerh edebiyatında, cahiliye döneminde cârî olan çarpık ilişkiler neticesinde biyolojik babalarını bilmeyen bazı kişilerin, risalet görevini üstlendikten sonra Hz. Peygamber'e neseplerinin sübutu hususunda birtakım sorular sordukları şeklinde yorumlanmıştır. Konuya dair değerlendirmelere geçmeden önce rivayetlerde "Benim babam kim?" sorusunu soranlar hakkında bilgi vermek konuya açıklık getirecektir.

Rivayetlerde, Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu yönelten iki kişiden söz edilmektedir. Bunlardan birincisi Abdullah b. Huzâfe, ikincisi ise rivayette "Şeybe'nin azatlısı Sâlim" in oğlu olarak deklere edilen ancak adı zikredilmeyen şahıstır.⁵⁶ Abdullah b. Huzâfe'nin adı hemen hemen tüm rivayetlerde geçerken bu şahsın yer aldığı hadis, babası Sâlim'e nisbetle sadece Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarikiyle yapılan rivayetlerde yer almaktadır.⁵⁷

a) Sa'd b. Sâlim: İlk defa Endülüslü Muhaddis İbn Abdülber (ö. 463/1071), *et-Temhîd* adlı eserinde bu kişinin adının (سعد مولى شيبة بن ربيعة) "Şeybe b. Rab'â'nın azatlısı Sa'd" olduğunu söylemiştir.⁵⁸ İbn

⁴⁹ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîs-ı kitâb-i Müslim*, thk. Muhyiddîn Dîb Mîstû vd. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996), 6/161-162.

⁵⁰ Salih Karacabey, "Hattâbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/489-491.

⁵¹ Ebû'l-Hasan İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 1/171.

⁵² Kurtubî, *el-Müfhim*, 6/161-162.

⁵³ Ebû Zekerîyya Yahya Nevevî, *el-Minhâc şerhu sahîhi-i Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1972), 15/114; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1401), 2/84.

⁵⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim el-Birmâvî, *el-Lâmi 'u's-sabîh bi şerhi'l-Câmi 'i's-sahîh* (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2012), 2/13.

⁵⁵ Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedrûddîn Aynî, *'Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 22/311.

⁵⁶ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahîhi Buhârî*, thk. M. Fuad Abdülbâkî (Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380), 1/187.

⁵⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, İlim, 28; İ'tisâm, 3; Müslim, *es-Sahîh*, Fedâil, 138; Bezzâr, *el-Müsned*, 8/146.

⁵⁸ İbn Abdülber'in rivayetinde (وقام سعد مولى شيبة فقال: من أنا يا رسول الله؟ قال: "أنت سعد مولى شيبة بن ربيعة") şeklinde bir bilgiye yer verilmektedir. Ancak bu formda herhangi bir rivayete ulaşamadık. Bk. İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta'-ı mine'l-meânî ve'l-esânîd fi Hadîs-i Resûlillah*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017), 13/529.

Abdülber, adı geçen eserinde, Süheyl b. Ebî Sâlih'in rivayet zincirinde Sa'd b. Sâlim'i anmış; fakat sahâbe biyografisine dair yazdığı *el-İstî'âb* adlı eserinde ondan söz etmemiştir. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), şârihlerden hiçbirinin ondan söz etmediğini, mübhemât hakkında eser telif edenler dahil, sahâbe isimlerinin yer aldığı biyografik eser kaleme alanların dahi onu tanımadıklarını söylese de⁵⁹ kendisinden önce Birmâvî (ö. 831/1428) Buhârî şerhinde, sahâbe tabakası içerisinde ismi açıkça anılmamış olsa da Sa'd b. Sâlim'in sahâbî olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Suyûtî'nin matbu eserinde bu şahsın ismi Saîd b. Sâlim olarak yazılmışsa da bunun baskı hatası olması muhtemeldir.⁶¹

Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) konuyla ilgili olarak "Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın."⁶² ayetinin tefsirinde yer verdiği bir rivayette, Abdullah b. Huzâfe'den sonra Abdü'd-Dâr kabilesinden bir adamın ayağa kalkarak "Ey Allah'ın elçisi! Benim babam kim?" sorusunu sorduğu, bunun üzerine Hz. Peygamber'in, onu bilinen babasından başka birine nispet ederek (أبو ك سعد) "Senin baban Sa'd'dır." dediği zikredilmektedir.⁶³ İbn Hacer, verilen bu bilgiyi doğru kabul ederek, Abdullah b. Huzâfe'nin hilafına Hz. Peygamber'in Abdü'd-Dâr kabilesinden olan bu şahsı babasından başka birine nispet ettiğini söylemektedir.⁶⁴ Şinkîfî de muhtemelen İbn Hacer'den mülhemle, aynı düşüncelere yer vermiştir.⁶⁵ Ancak yapılan araştırmada Mukâtil b. Süleymân dışında söz konusu rivayete yer veren kimseye ulaşılmamıştır. Bu da rivayetin sıhhati konusunda birtakım şüpheleri beraberinde getirmektedir. Modern dönem şârihlerinden Hamza Muhammed Kâsım, aynı soruyu soran Abdü'd-Dâr kabilesinden olan bu şahsı, Hz. Peygamber'in, yukarıda yazılanların aksine, bilinen şer'î babasına nispet ettiğinden söz etmektedir.⁶⁶

Şu hususa dikkat çekmekte fayda vardır: "Sa'd" ismi Mukatil b. Süleymân'ın rivayetinde soruyu soran kişinin babasının ismiyken, İbn Abdülber'in rivayetinde ise bizzat soru soran kişinin adı olarak geçmektedir.

b) Abdullah b. Huzâfe: Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu yönelten ve ismi bazen sarâhaten bazen de mübhem olarak zikredilen ancak konuya dair tüm rivayetlerin merkezinde yer alan sahâbî Abdullah b. Huzâfe b. Kays'dır.⁶⁷ İslâm'a erken girenlerden biri olan ve Ebû Huzâfe künyesiyle maruf sahâbî, ilk muhacirlerden biri olup ikinci Habeşistan hicretine katılmıştır. Hicretten sonra Medine'ye dönen Abdullah'ın, Bedir Savaşı'nda bulunup bulunmadığı konusunda ihtilâf vardır. Hz. Peygamber onu Kisra'ya elçi olarak göndermiştir.⁶⁸ Hz. Ömer döneminde Bizanslara esir düşen Abdullah, esaretten kurtulduktan sonra Hz. Osman döneminin son demlerinde Mısır'da vefat etmiştir.⁶⁹ Hakkında "Ey iman edenler! Allah'a, peygambere ve sizden olan ülü'l-emre itaat eden"⁷⁰ ayetinin nazil olduğu belirtilmiştir.⁷¹ Hadis rivayetleri azdır. Medine ehlinde Mes'ûd b. Hakem, Ebû Seleme ve Süleyman b. Sinân; Kûfe ehli râvilerden ise Ebû Vâil ondan hadis rivayet etmiştir.⁷² Müslim ondan bir hadis almış,

⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 1/187.

⁶⁰ Birmâvî, *el-Lâmi'u's-sabîh*, 2/12.

⁶¹ Abdurrahmân Celâleddîn es-Süyûtî, *et-Tevşîh şerhu'l-Câmi'is-Sahîh*, thk. Rıdvan Câmi Rıdvan (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1419), 1/267.

⁶² el-Mâide 5/101.

⁶³ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Şehâte (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 1423), 1/508.

⁶⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 1/187.

⁶⁵ Muhammed b. Hıdır b. Seyyid Abdullah Şinkîfî, *Kevseru'l-me'âni'd-derârî fî keşfi habâyâ Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 3/339.

⁶⁶ Hamza Muhammed Kâsım, *Menâru'l-kârî şerhu muhtasarı Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulkâdir el-Arnâûd (Dimaşk: Dâru'l-Beyân, 1990), 1/192.

⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 4/176; Ebû Ömer Cemâlüddîn İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 3/888.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 4/177; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb*, 3/889.

⁶⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb*, 3/890. Bk. Ali Yardım, "Abdullah b. Huzâfe" (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/108.

⁷⁰ en-Nisâ, 4/59.

⁷¹ Buhârî, Tefsîr, 90; Müslim, İmâre, 31; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beyrut: Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), Cihâd 94; Tirmizî, *el-Câmiü's-Sahîh*, Cihâd 3; Ebû Abdurrahman Ahmed en-Nesâî, *es-Sünen (el-Müctebâ)*, thk. Abdülfettâh Ebû Guddê (Haleb: Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1406), Bey'at 28.

⁷² İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb*, 3/891.

diğer rivayetlerini Nesâî tahrir etmiştir.⁷³ Enes b. Mâlik'in verdiği bilgiye göre Abdullah b. Huzâfe, ayıplanmış levm edilmiş ve babasından başka birine nisbet edildiğinden⁷⁴ gerçek babasının kim olduğunu öğrenmek için bu soruyu sorarak cahiliye döneminin ona yüklemiş olduğu utançtan kurtulmayı amaçlamıştır.

Rivayetlerde yer alan bazı ifadeler tartışmaya zemin hazırlamıştır. Hz. Peygamber'in, soru soranların babalarının kim olduğunu nasıl bildiği bunlardan biridir. Yorumlara göre Hz. Peygamber vahiy, nebevî feraset, kıyâfe,⁷⁵ istilhâk⁷⁶ yollarından biriyle soru soranların nesebini tayin etmiştir. Nitekim Kirmânî (ö. 786/1384) şayet "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Abdullah'ın, Huzâfe'nin oğlu olduğunu nerden bildiği sorulursa buna ya vahiy yoluyla yahut nebevî ferasetiyle veya kıyâfe ya da istilhak ile hüküm vererek bilmıştır, şeklinde cevap verilir." demektedir.⁷⁷ Birmâvî⁷⁸ ve Aynî⁷⁹ de benzer görüşlere yer vermişlerdir. Ebû Süfyân'nin, Enes b. Mâlik'e dayandırdığı rivayette (وَنَحْنُ نَرَىٰ أَن مَعَهُ جَبْرًا) ifadesine yer verilmesi, Hz. Peygamber'e bu bilginin vahiyle bildirilmiş olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte araştırmaya konu olan rivayetlerde Hz. Peygamber'in, kıyametten ve kıyamet öncesi büyük olaylardan söz etmesi ve "Bana sorun! Vallahi ne sorarsanız mutlaka size haber vereceğim." şeklindeki beyanı O'nun (s.a.s.), "Benim babam kim?" sorusunu yöneltenlere, gerçek biyolojik babalarının kim olduğunu söylemiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu perspektifle rivayetlere bakıldığında soru soranların babaları, onların hem biyolojik hem de hukuki babaları olmaktadır.

Rivayetlere fikhî bakış açısıyla yaklaşıldığında Hz. Peygamber'in firaş⁸⁰ sebebiyle soru soranları toplumda bilinen babalarına nispet etmiş olması da muhtemeldir. Zira O (s.a.s.), (الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ) "Çocuk döşek sahibinindir; zinakâra mahrumiyet vardır."⁸¹ buyurmak suretiyle bu konudaki tartışmalara son vermeyi murâd etmiştir.

Abdullah'ın, annesi Temîme bint Hürsân⁸² ile aralarında geçen diyalog da dikkat çeken bir diğer husustur. Abdullah, Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu yönelterek bir nevi annesini cahiliye devri insanların irtikap ettiği zina cürmü⁸³ ile itham etmektedir. Nesebi hakkında dedikodu yapılması ve nesebi hakkında ileri geri konuşulması gibi sebepler Abdullah'ı, Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu yöneltmeye sevk etmiş, annesi tarafından şiddetle tenkit edilince de "müsterih olmak" için bunu yaptığını söylemiştir.

Annesinin "Biz cahiliye dönemi ehliyedik ve çirkin fiiller yapardık." sözü geçmişin toplumsal gerçeğine işaret etmektedir. Bu ifadede, Abdullah'ı şüphelerinde haklı çıkaracak itiraf gibi bir anlam örgüsü bulunsa da durum böyle değildir. Annesi bir bakıma Abdullah'a: "Ya dediğin gibi baban başka biri olsaydı... Bununla beni rezil etmek mi istedin." demiş olmaktadır. Böylece annesi özellikle câhiliye dönemindeki muhtemel hatalarının kamuya taşınmasını sert sözlerle yadırgamıştır.

⁷³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 2/11.

⁷⁴ Buhârî, *Daa'vât* 34, Fiten 15; Müslim, *Fezâil*, 137.

⁷⁵ Fizikî yapısına ve el-ayak gibi bakarak bir kimsenin nesebi hakkında tahminde bulunma.

⁷⁶ Bir kimseyi, birinin nesebine katma

⁷⁷ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, 2/84.

⁷⁸ Birmâvî, *el-Lâmi'u's-sabîh*, 2/93.

⁷⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 2/114.

⁸⁰ "Firaş" kelimesi, Arapçada aslı anlamıyla yatak veya döşek mânâsına gelmekle birlikte, mecâzen "zevce" yani eş/kadın anlamında da kullanılmaktadır. Hadiste geçen (لِلْفِرَاشِ) ifadesinden ise, lafzî anlamın ötesine geçilerek, "sâhibü'l-firaş" terkibiyle ifade edilen "koca" kastedilmiştir.

⁸¹ Buhârî, *Ferâiz*, 17; Muhâribîn, 8; Müslim, *Radâ'*, 37; Tirmizî, *Radâ'* 8, *Ahkâm*, 37.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 4/424; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Teyizî's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415), 4/51.

⁸³ Mûsâ Şâhin Lâşîn, *Fethü'l-mün'im şerhu Sahîh-i Müslim* (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002), 9/223.

Bu minval üzere anne-oğul arasındaki bu diyalogu Abbâsî veziri İbn Hübeyre (ö. 560/1165),⁸⁴ “Allah, Abdullah’ı halk arasında bilinen babası Huzâfe b. Kays’a nispet ederek annesini töhmetten kurtarmıştır.” şeklinde yorumlamıştır.⁸⁵ Abdullah b. Huzâfe’nin “Şayet Resulullah beni siyahi bir adama nispet etseydi onu baba bilirdim.” ifadesi de onun Hz. Peygamber’e olan güvenini yansıttığı, O’nun (s.a.s.) verdiği hükme razı olduğu ve istemediği bir hüküm vermiş olsa da bunu kabul edeceği⁸⁶ şeklinde yorumlanmıştır.

“Benim babam kim?” rivayeti ve Hz. Peygamber’in bu soru karşısındaki tavrı, toplumsal onurun muhafazası ve mahremiyet içeren bilginin sınırlarının tayin edilmesi bağlamında önemli bir muhtevaya sahiptir. İslam, kusurların araştırılmasını yasaklamış başkasının onurunu küçük düşürücü davranışlardan kaçınmayı emretmiş; cahiliye döneminde irtikab edilen günahların bağışlandığını duyurmuştur. Nitekim Amr b. Âs, Müslüman olmak için Hz. Peygamber’e biat esnasında “Ne olur beni affet” dediğinde Hz. Peygamber de ona: “Ey Amr! Bilmez misin nasıl ki hicret ve hac kendinden önceki günahları siliyorsa, Müslüman olmak da öncesinde işlenen hataları bağışlar.”⁸⁷ buyurmuştur. Sorusu üzerine Hz. Peygamber’in Abdullah’a kızması, kişisel onurun muhafazası ve zorunlu bilgi ifade etmeyen konularda araştırma yapılmaması hususlarında İslam’ın yaklaşım tarzını yansıtmaktadır.

Bu çerçevede “Açıklandığında sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın.” ayeti, eski ümmetlerde olduğu gibi yükümlülüklerin artması bağlamında gereksiz soru sormayı yasaklamıyor, aynı zamanda cevabı bilindiğinde insanların haysiyetini kırarak suallerin de sorulmasını menediyor.

Tabakât, ricâl ve şerh kitaplarında Abdullah’ın esprili biri olduğu da belirtilmiştir.⁸⁸ Örneğin bir sefer esnasında, Abdullah, Hz. Peygamber’in bineğinin üzengisini/kayışını çözmüş, Efendimiz’in düşmesine ramak kalmıştı. Bunu Hz. Peygamber’i güldürmek için yaptığı ve kendine has bir mizah anlayışına sahip olduğu belirtilmiştir.⁸⁹

Onun latife ve şaka yönüne dair rivayetlerden biri de şudur: Hz. Peygamber onu bir seriyyenin kumandanı olarak görevlendirmişti. Abdullah, arkadaşlarına odun toplamalarını ve ateş yakmalarını emretmiş, ateşi yaktıklarında da onlara: “Hemen bu ateşe girin!” demişti. Ashâb bu emre uymayıp geri durduklarında onlara: “Resûlullah size bana itaat etmenizi emretmedi mi? O, ‘Emirime itaat eden bana itaat etmiş olur’ buyurmadı mı?” demiş, ashâb da şöyle cevap vermişti: “Biz, ateşten kurtulmak için Allah’a iman ettik ve Resûl’ü’ne tâbi olduk; ateşe girmek için değil!” Bu olay Hz. Peygamber’e haber verildiğinde, ashâbın tutumunu tasvip etmiş ve şöyle buyurmuştur: “Allah’a isyanda mahlûka itaat edilmez.” ardından da: “Kendi kendinizi öldürmeyin.”⁹⁰ âyetini okumuştur.⁹¹

Bir diğer örnekte ise Abdullah, Hz. Ömer döneminde Bizans’a esir düştüğünde imparatorun başını öpme karşılığında bazı Müslüman esirlerin salıverilmesini sağlamıştı. Bazı sahâbîler onunla latifeleşerek, “Sen bir kafirin başını mı öptün?” dediklerinde o da “Evet, o öpücük vesilesiyle Allah seksen Müslüman esiri özgürlüğüne kavuşturdu.” şeklinde nükteli bir cevap vermişti.⁹²

⁸⁴ İbn Hübeyre, vezirliği sırasında hilâfiyata dair yazdığı eserde dört Sünnî mezhep imamının ittifak ve ihtilâf ettiği meseleleri fıkıh bablarına göre sıralamıştır. Müellifin, eserini Halife Müstencid-Billâh ve Atabeg Nüreddin Mahmûd Zengî’ye takdim ettiği belirtilmiştir. Geniş bilgi için bk. Mehmet Aykaç, “İbn Hübeyre, Ebû’l-Muzaffer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/82-83.

⁸⁵ İbn Hübeyre, *el-İfsâh*, 5/32.

⁸⁶ Muhammed Takî Usmânî, *Tekmilatü Fethi’l-Mülhim bi şerh-i Sahîhi’l-İmâm-ı Müslim* (Dâru’l-Kalem, 2006), 4/345.

⁸⁷ Müslim, *İmân* 192.

⁸⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî’âb*, 3/889; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî el-Makdisî Cemmâîlî, *el-Kemâl fî Esmâ’i’r-Ricâl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu’mân (Kuveyt: Şeriketü Ğerrâs li’l-Diâye ve’l-İ’lâm, 2016), 1/325.

⁸⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî’âb*, 3/889-890; Ebû’l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğurâme el-Umerî (Şam: Dâru’l-Fikr, 1415/1995), 27/356.

⁹⁰ en-Nisâ 4/29

⁹¹ Salâhuddîn Halîl Abdullah es-Sadeî, *el-Vâfi bi’l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâûd - Turkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türâs, 2000), 17/67.

⁹² Ebû’l-Hasen İzzüddîn Âlî b. Muhammed İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifeti’s-Sahâbe*, thk. Ali Mahmud Muavvid - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1994), 3/214.

Buhârî'nin İbn Abbâs rivayetine göre bir grup insanın Hz. Peygamber'e istihza maksadıyla "Benim babam kim?", sorusunun yanı sıra "Devem kayboldu, nerede?"⁹³ şeklinde birtakım suallerin de yöneltildiği belirtilmiştir. Buhârî'nin bu rivayeti, Abdullah'ın şakacı olma vasfıyla birlikte değerlendirildiğinde onun mizah anlayışıyla, Hz. Peygamber'e "Benim babam kim?" sorusunu sormuş olabileceğini de akla gelmektedir. Nitekim onun annesine "Vallahi, eğer Hz. Peygamber beni bir siyah köleye nispet etseydi, ona tâbi olurdum (o nesebe razı olurdum)." şeklindeki⁹⁴ cevabı bunu destekler mahiyettedir. Bu durumda Abdullah'ın mizah anlayışı, İbn Abbâs'a istihza olarak yansımış olabilmektedir.

4. Rivayetin Sebeb-i Nüzulle İlğisi

Ehli Kitap, özellikle Yahudiler ve bazı Hristiyanlar ile Mekkeli müşrikler ve münafıklar, Hz. Peygamber'e birçok sorular sormuşlardır. Bu soruların amacı bazen imtihan etme, bazen şaşırtma, bazen de gerçekten hakikati öğrenme isteğinden kaynaklanmıştır. Ancak çoğu zaman bu soruların altında inkârı pekiştirme, nübüvveti reddetme ya da Hz. Peygamber'i zor durumda bırakma niyeti yatmaktaydı.

Mekke döneminde Yahudilerin veya daha kuvvetli bir ihtimalle Yahudilerin yönlendirmesiyle Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber'i imtihan etmek maksadıyla Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn, ruh ile geçmiş peygamberler ve ümmetleri hakkında sorular sormuşlardır.⁹⁵ Bundan amaçları Hz. Peygamber'in gerçek peygamber olup olmadığını anlamak ve Tevrat'ta geçen bilgileri bilip bilmediğinin sınamaktır. Müşrikler de alay etmek ve Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak amacıyla kıyametin zamanı hakkında soru sormuşlardır.⁹⁶ Hz. Peygamber, bazı kimselerin maksatlı, zorlayıcı ve küçük düşürücü sorular sorduğunu kesin olarak bilmesinden kaynaklı olarak öfkelenmiştir. Hz. Peygamber'in öfkesi "Bana sorun, bana sorun! Vallahi, bu makamımda bulunduğum müddetçe bana ne sorarsanız cevaplarım." cümlesine yansımıştır. Zira bu söz, aciz bırakmak ve mahcup etmek amacı güden kimselere karşı söylenmiş bir cevaptır.⁹⁷

Sahâbîler tarafından sorulmuş olsa da Hz. Peygamber, dünyevî ve uhrevî bir fayda içermeyen sualler kendisine yöneltildiğinde de öfkelenmiştir. Çünkü O (s.a.s.) gaybı bildirmek üzere değil, akâid ve ahlaka dair şer'î hükümleri tebliğ etmek üzere gönderilmiştir. Hasan-ı Basrî, bazı sahâbîlerin, Hz. Peygamber'e, Allah'ın affettiği câhiliye dönemine ait bazı hususlar sorduğunu belirttikten sonra Allah'ın affettiği bir şeyin sorulmasının hiçbir faydasının olmadığını vurgulamıştır.⁹⁸ Selef uleması da tenzilde yer almayan konular hakkında soru sorulmasını kerih görmüştür.⁹⁹ Bu ilahî uyarıya kulak veren sahâbe bundan sonra, zaruret hâli dışında, Hz. Peygamber'e soru sormayı terk etmiştir. Nitekim Enes b. Mâlik: "Bize, Hz. Peygamber'e bir şey sormamamız emredilmişti. Bu sebeple, akli başında bedevî bir adamın gelerek Hz. Peygamber'e soru sorması hoşumuza giderdi; biz de o vesileyle dinlerdik." demiştir.¹⁰⁰

Hz. Peygamber'e sorulan sorulardan birisi de makaleye konu olan "Benim babam kim?" sualinin yer aldığı Mûsâ b. Enes'in, Enes b. Mâlik'ten naklettiği hadistir. Rivayete göre bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü benim babam kim?" diye sordu. Hz. Peygamber de "Senin baban falanca kişidir." diye cevap verdi. Bunun üzerine "Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın."¹⁰¹ ayeti nazil oldu.¹⁰² Rivayetin zahirine göre yukardaki hadise binaen bu ayet nazil olmuştur.

⁹³ Buhârî, Tefsîr 119.

⁹⁴ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11/380; Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 10/390.

⁹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-siyer ve'l-meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 202; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375), 1/301.

⁹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân an Te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh Abdülmuhsîn et-Turkî (Kahire: Dâru'l-Hicre, 2001), 10/604.

⁹⁷ Kurtubî, *el-Müfhim*, 6/159.

⁹⁸ Ebû Hafs Sirâcüddîn İbn Mülâkân, *et-Tavzîh li şerhi Câmi'i's-Sahîh* (Dimeşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429), 33/36.

⁹⁹ Ebû'l-Fazl b. Mûsâ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim* (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998), 7/330.

¹⁰⁰ Kurtubî, *el-Müfhim*, 6/165-166.

¹⁰¹ el-Mâide 5/101.

Ancak konu hakkında varid olan diğer rivayetlere bakıldığında ayetin sadece bu olay üzerine nazil olmadığı görülecektir. Abdullah b. Huzâfe olayından başka ayetin sebep-i nüzulü olarak takdim edilen başka rivayetler mevcuttur.

Bunlardan biri, haccın farziyetini muhtevi ayetin nüzûlünden sonra birinin “Hac her yıl mı farzdır?” sorusu teşkil etmektedir. Soruyu soranın ısrarı üzerine Hz. Peygamber “Hayır! Şayet ‘Evet’ deseydim, her yıl farz olurdu.” buyurduğu¹⁰³ belirtilmektedir.

İkincisi, Buhârî’nin İbn Abbâs rivayetidir. Bu rivayete göre bir grup, Hz. Peygamber’e istihza maksadıyla “Benim babam kim?”, “Devem kayboldu, nerede?” diye sormuşlardı.”¹⁰⁴ İbn Hacer bu rivayetin isnad bakımından en sağlam rivayet sayıldığını söylemiştir.¹⁰⁵

Üçüncüsü ise (لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ) ayetinde¹⁰⁶ geçen “eşya” kelimesinden bahîre, sâibe, vasîle ve hâm gibi câhiliye dönemine ait bâtil uygulamaların kastedildiğini içeren rivayettir. Zira sonraki ayetlere bakıldığında siyak-sibak uyumunun olduğu görülmektedir.¹⁰⁷

Müşriklerin Safâ Tepesi’nin altın olmasını istemesi, Yahudilerin gökten kitap indirilmesini talep etmeleri gibi “âyet/mucize” istekleri de bu ayetin kapsamında değerlendirilmiştir. Ayette Hristiyanların, İsa’dan (a.s.) gökten bir sofrayı indirmesini istemelerinden sonra küfre düştükleri hatırlatılarak benzer soruların nasıl sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir.¹⁰⁸

İbn Hacer ve diğer bazı âlimler, hadislerden hareketle mezkûr âyetin birden fazla sebep üzerine nazil olmasının mümkün olduğunu söylemiştir. İbn Müneyyir ise Buhârî’nin “el-İ’tisâm” kitabında, “Çokça soru sormanın mekruh oluşu” başlığı altında zikrettiği pek çok rivayeti¹⁰⁹ referans göstererek âyetin, geçmişte olanlar ve henüz vuku bulmamış şeyler hakkında gereksiz yere soru sormayı yasaklamak maksadıyla nâzil olduğunu savunmuştur.¹¹⁰ Ayetin mezkûr rivayetlerde belirtilen tüm sebepler üzerine nazil olması ise daha güçlü bir ihtimaldir. Dolayısıyla, birini diğerine tercih etmek için zorlama bir te’vile veya delilsiz bir tercihe ihtiyaç yoktur.¹¹¹ Netice itibarıyla ayet tek bir sebebe binaen nazil olmamıştır. Rivayet metinlerinde zikri geçen olaylar silsilesinden sonra bu ayetin nazil olması da muhtemeldir.

5. Sonuç

“Benim babam kim?” rivayeti hem rivayet literatürü hem de klasik şerh edebiyatı açısından çok boyutlu bir okuma imkânı sunmaktadır. Rivayetin merkezinde yer alan sorunun görünürde bireysel bir merak gibi algılanmasına rağmen, arka planı incelendiğinde, bu sorunun toplumsal, tarihî ve dînî açılardan güçlü bir anlam örgüsü barındırdığı görülmektedir. Cahiliye döneminde kadın-erkek ilişkilerinde fitrata aykırı evlilik biçimlerinin yaygın olması, nesep bağının zayıflamasıyla sonuçlanmış; bu durum da bireylerde aidiyet ve itibar krizlerine yol açmıştır. Hz. Peygamber’e yöneltilen bu tür sorular, yalnızca kişisel bir aidiyet arayışını değil, aynı zamanda cahiliyenin karanlık döneminden kalan utanç ve belirsizliklerin izalesine yönelik bir niyeti de yansıtmaktadır.

Şerh edebiyatında bu rivayet, genellikle nesep ile ilgili sosyal sıkıntıların ve Hz. Peygamber’in bu konulardaki çözümleyici ve merhametli tutumunun bir tezahürü olarak yorumlanmıştır. Kimi müellifler, bu sorunun sorulma sebebini ya geçmişe dair bir utancı ortadan kaldırmak ya da Hz. Peygamber’in nübüvvetine olan güvenin bir tezahürü olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca rivayette ismi açıkça geçen

¹⁰² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/395; Buhârî, *el-İ’tisâm*, 3.; Müslim, *Fedâil*, 134, 135.; Tirmizî, *Tefsîr*, 6.; Bezzâr, *el-Müsned*, 13/490.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/237; İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaûd - Âdil Murşid (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), Menâsik 2; Tirmizî, *el-Câmiü’s-Sahîh*, Hac 5.

¹⁰⁴ Buhârî, *Tefsîr* 119.

¹⁰⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 8/282.

¹⁰⁶ el-Mâide 5/101.

¹⁰⁷ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, thk. Sa’d b. Abdullah b. Abdulaziz Âl Humeyd (Riyad: Dâru’s-Sumay’î, 1997), 3/1634.

¹⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 8/282.

¹⁰⁹ Buhârî, *İ’tisâm* 3.

¹¹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 8/280-282.

¹¹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 8/282; Muhammed b. Ali b. Âdem Musa el-İsyubi el-Vellevî, *el-Bahru’l-muhitü’s-seccâc fî şerhi’s-Sahîhi’l-İmâm Müslim b. el-Haccâc* (Riyad: Dâru İbnî’l-Cevzî, 1436), 38/24.

Abdullah b. Huzâfe'nin mizahi kişiliği, olayın ciddi bir arayışla mı yoksa latifeyle mi bağlantılı olduğu yönünde tartışmalara kapı aralamıştır. Öte yandan Abdullah ile annesi arasında geçen diyalog, câhiliye döneminin ahlaki zafiyetleri ve bu dönemin bireyler üzerindeki kalıcı etkilerini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Rivayet, sebab-i nüzûl bağlamında “Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın” ayetiyle ilişkilendirilmiş; bu bağlamda bireylerin gereksiz, küçük düşürücü sorular sormalarının nübüvvet makamına uygun düşmediği ifade edilmiştir. Rivayetlerin çeşitliliği, bu ayetin tek bir hadise üzerine değil, farklı zamanlarda ve bağlamlarda yaşanmış birden çok olay üzerine nazil olmuş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim erken dönem müfessir ve muhaddislerin bu konuda takındığı çok yönlü yaklaşım, Kur'an'ın iniş sürecinde toplumsal olaylarla doğrudan ilişki kuran bir perspektifi de ortaya koymaktadır.

Hiz. Ömer'in “Rab olarak Allah'tan razı olduk...” ifadelerinin yer aldığı bölüm, makalenin sınırlarını aştığı için başka bir araştırmaya konu olmak üzere bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Hiz. Ömer'in mezkûr sözlerinin zamansal ve bağlamsal arka planı ile sözün ona nispeti, kapsamlı bir metinlerarası analiz gerektirdiğinden bu çalışmanın çerçevesi dışında bırakılmıştır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

- Abdullah es-Sadeî, Salâhuddin Halîl. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâûd - Turkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 2000.
- Abdürrezzâk, Ebûbekr. *el-Muşannef*. Kahire: Dâru't-Ta'sîl, 2013.
- Adıyaman, Ebru. “Turtûşî'nin Ahlâku'n-Nebî İsimli Eserinde Ortak Metin İnşâsı”. *Dicle İlahiyat Dergisi* 26/2023/2 (2023), 327-342.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaûd, Adil Mürşid. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Aykaç, Mehmet. “İbn Hübeyre, Ebû'l-Muzaffer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedrüddîn. *‘Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Bezzâr, Ebûbekir Ahmed. *el-Müsned*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Birmâvî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim. *el-Lâmi 'u's-sabîh bi şerhi'l-Câmi 'i's-sahîh*. 18 Cilt. Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 1. Basım, 2012.
- Buhârî. *es-Sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Cemmâîlî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî el-Makdisî. *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân. Kuveyt: Şeriketü Ğerrâs li'd-Diâye ve'l-İlâm, 2016.
- Coşkun, Selçuk. “Metin İnşâsının Teorik ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 37-70.
- Ebû Dâvûd. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaûd. Beyrut: Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Hamza Muhammed Kâsım. *Menâru'l-kârî şerhu muhtasarı Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdulkâdir el-Arnâûd. 5 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Beyân, 1990.

- İbn Abdülber en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta'-ı mine'l-meânî ve'l-esânîd fi Hadîs-i Resûlillah*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Ğurâme el-Umerî. 80 Cilt. Şam: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Battâl, Ebû'l-Hasan. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 1423.
- İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî. *el-Âhâd ve'l-mesânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed. 6 Cilt. Riyad: Dâru'r-Râye, 1411.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1952.
- İbn Ebû Şeybe. *Musannef*. thk. Sa'd b. Nâsır b. Abdilazîz Ebû Habîb eş-Şeşrî. 21 Cilt. Riyâd: Dâru Künûzi İşbîliyâ, 2015.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İsâbe fi Teyîzi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Takrîbi't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Haleb: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 15 Cilt. Dubai: Cemiyetü Dâri'l-Birr, 2., 2021.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî şerhu sahîhi Buhârî*. thk. M. Fuad Abdülbâkî. 13 Cilt. Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Ta'rifü ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlîs*. thk. Âsım b. Abdullah el-Kureyûtî. Amman: Mektebetü'l-Menâr, 1983.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *es-Sikât*. Haydarabâd: Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1973.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375.
- İbn Hübeyre, Ebû'l-Muzaffer. *el-İfsâh an me'ânî's-sihâh*. Riyad: Dâru'l-vatan, 1471.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü's-siyer ve'l-meğâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn Mâce. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaûd - Âdil Murşid. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn. *et-Tavzîh li şerhi Câmi'i's-Sahîh*. 36 Cilt. Dimeşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed. *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. Ali Mahmud Muavvid - Âdil Ahmed Abdülmecûd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İsmâil b. Ca'fer el-Ensârî, Ebû İshâk. *Hadîsü Alî b. Hucr es-Sa'dî an İsmâil b. Ca'fer el-Medenî*. thk. Ömer b. Refûd b. Rafîd es-Süfyânî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998.
- Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl b. Mûsâ. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998.
- Kahraman, Abdullah. "Ubeydullah b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Karacabey, Salih. "Hattâbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 489-491. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1401.

- Kurtubî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer el-. *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîs-ı kitâb-i Müslim*. thk. Muhyiddîn Dîb Mîstû vd. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.
- Ma'mer b. Râşid. *el-Câmi'*. thk. Habîbürrahmân el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.
- Moğultay b. Kılıç. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. thk. Muhammed Osmân. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Şehâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423.
- Mûsâ Şâhin Lâşîn. *Fethü'l-mün'im şerhu Sahîh-i Müslim*. 10 Cilt. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002.
- Müslim. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Kahire: Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed en-. *es-Sünen (el-Müctebâ)*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406.
- Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya. *el-Minhâc şerhu sahîh-i Müslim b. Haccâc*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1972.
- Saîd b. Mansûr. *Sünen*. thk. Sa'd b. Abdullah b. Abdulaziz Âl Humeyd. Riyad: Dâru's-Sumay'î, 1997.
- Süyûtî, Abdurrahmân Celâleddîn es-. *et-Tevşîh şerhu'l-Câmi'is-Sahîh*. thk. Rıdvan Câmi Rıdvan. 9 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1419.
- Şinkîtî, Muhammed b. Hıdır b. Seyyid Abdullah. *Kevseru'l-me'âni'd-derârî fî keşfi habâyâ Sahîhi'l-Buhârî*. 14 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1415.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an Te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullâh Abdülmuhşîn et-Turkî. Kahire: Dâru'l-Hicre, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ. *el-Câmiü's-Sahîh*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Usmânî, Muhammed Takî. *Tekmiletü Fethi'l-Mülhim bi şerh-i Sahîhi'l-İmâm-ı Müslim*. Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 2006.
- Vellvî, Muhammed b. Ali b. Âdem Musa el-İsyubi el-. *el-Bahru'l-muhitü's-seccâc fî şerhi's-Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*. 47 Cilt. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 1436.
- Yardım, Ali. "Abdullah b. Huzâfe". İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 67. Basım, 2024.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah. *el-Kâşif fî Ma'rifet-i Men lehû rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte*. thk. Muhammed Avvâme - Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Kible, 1992.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- "MAXQDA". Erişim 08 Ağustos 2025. <https://www.enorm.com.tr/maxqda>